BOHDAN ZAKRZEWSKI
Ministerstwo Rolnictwa
Warszawa

W SPRAWIE WŁAŚCIWYCH ZASAD ORGANIZACJI PAŃSTWOWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH

Spotykamy się ostatnio w literaturze rolniczej z różnymi poglądami na zagadnienie organizacji gospodarstw rolnych. Niektórzy autorzy opierają się w swoich rozważaniach na aktualnym układzie stosunków, inni wybiegają daleko naprzód.

Przykładem takiego powiedziałbym rewolucyjnego spojrzenia na organizację gospodarstwa jest pogląd W. Prandoty[1], który przewiduje bardzo daleko idącą specjalizację rolnictwa trudną jeszcze do pomyślenia w bliskiej przyszłości.

Nie chcę podejmować polemiki na ten temat, gdyż będąc długoletnim rolnikiem — praktykiem patrzę na gospodarstwo rolne takie jakim ono jest obecnie i jakim powinno być w moim przekonaniu w okresie perspektywy jaką realnie możemy przewidywać.

Jakkolwiek technika produkcji rolnej zrobiła duży krok naprzód w okresie tych kilkudziesięciu lat, w ciągu których mam bezpośrednią styczność z gospodarstwami wielkotowarowymi, to jednak postęp techniki w nieznacznym jeszcze stopniu wpłynął na konieczność czy możliwość wprowadzenia zasadniczych zmian w organizacji gospodarstw.

Zmiany w sposobie produkcji rolnej w skali powszechnej, a więc pomijając różne eksperymenty, zachodzą bardzo powoli, co również bardzo przekonywająco przedstawił we wspomnianym już artykule W. Prandota.

Nie przewidując w zbyt bliskiej przyszłości rewelacyjnych zmian czynników decydujących o organizacji gospodarstw wielkotowarowych, a widząc konieczność zasadniczego podniesienia ich produkcyjności przy równoczesnej, rzeczywistej rentowności, chcę w artykule tym przedstawić zasady organizacji gospodarstwa jakie na podstawie mego długoletniego doświadczenia uważam za właściwe.

Znam stosunkowo dobrze trudności występujące w państwowych gospodarstwach zarówno w zakresie doboru kadr kierowniczych i małej wydajności pracy jak i w zakresie zaopatrzenia w środki produkcji. Niemniej uważam, że przyjęcie właściwych zasad organizacji gospodarstw, przy dobrze zorganizowanym stałym doradztwie i doszkalaniu kierowników, może zadecydować o zasadniczym podniesieniu produkcyjności i rentowności państwowych gospodarstw.

[1] W. Prandota — O kierunkach przemian w rolnictwie w wieku XIX i XX. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 3/59

Zasady organizacji gospodarstwa przedstawiam na przykładzie gospodarstwa typowego dla przeważającej części obszaru Polski. Klimat, względnie rzeźba terenu występujące w naszym kraju, jedynie na stosunkowo niewielkich obszarach zmuszają do przyjęcia systemów gospodarowania dostosowanych do ich specyfiki. Również położenie gospodarstw w stosunku do rynków zbytu wymagających odpowiedniej specjalizacji produkcji nie dotyczy zbyt dużej liczby gospodarstw państwowych. Organizacja państwowego gospodarstwa rolnego, którą przykładowo przedstawiam, może służyć, moim zdaniem, jako orientacyjny model sposobu gospodarki dla około 60% państwowych gospodarstw.

W celu zapewnienia jak największej realności wyników trzymałem się zasady bardzo ostrożnego przewidywania wysokości plonów (niższego niż uzyskiwałem przeciętnie w takich warunkach w mojej praktyce), natomiast stosunkowo hojnego zaplanowania nakładów.

Poza tym pozostawiłem dość poważną rezerwę zwiększania przychodowości przedstawionego gospodarstwa, przyjmując całą jego produkcję w cenach produktów konsumpcyjnych niekwalifikowanych.

Niektóre wskaźniki organizacyjno-ekonomiczne zaprojektowanego gospodarstwa zestawiłem porównawczo ze wskaźnikami gospodarstwa z okresu międzywojennego. Nie posiadam danych liczbowych z gospodarstw klucza Leśmierz, którym zarządzałem przez kilkanaście lat przed wojną, wziąłem więc dla porównania dane z opracowania W. Tilgnera[1].

Zasady organizacji gospodarstwa rolnego jakie przedstawię na konkretnym przykładzie można ogólnie ująć w następujących punktach:

1. Wielkość obsady inwentarzem nie powinna w zasadzie przekraczać zapewnienia minimum wynawożenia pól, co stanowi 1 sztukę obornikową na 1 nawiezioną morgę (= 1,8 szt. na 1 ha).

a) Produkcję obornika od 1 krowy (= 1 sztuki obornikowej) powinno się uzyskiwać w wysokości 125 q, i w odpowiedniej proporcji od innych zwierząt. Błędem, rzutującym poważnie na organizację gospodarstwa jest przyjmowanie 100 q obornika od 1 sztuki obornikowej. Przy dobrej konserwacji obornika i dostatecznej ilości ściółki można uzyskać od 1 krowy nawet około 140 q obornika rocznie.

b) Wielkość pogłowia trzody chlewnej (jako związanej gałęzi) nie powinna przekraczać wystarczalności drobnych (odpadkowych) ziemniaków (około 15—16% zbioru) oraz pośladów zbóż — jako paszy treściwej.

c) Zwiększanie pogłowia zwierząt ponad wspomniane minimum powinno być uwarunkowane wydajnością i rentownością produkcji zwierzęcej.

2. Zapewnienie żyzności gleby i dobrych stanowisk pod wszystkie rośliny.

a) Jako zasadniczy czynnik podnoszenia żyzności gleby uważam przyorywanie poplonów.

b) Powierzchnia roślin okopowych nie powinna przekraczać możliwości wynawożenia obornikiem.

c) Gospodarstwo powinno być w pełni samowystarczalne w nasiona roślin motylkowych.

[1] W. Tilgner. Statystyka porównawcza Dochodów i Rozchodów Gospodarstw Województwa poznańskiego. Poznań 1936.

d) Produkcja pasz objętościowych i soczystych w plonie głównym powinna pokryć całkowite zapotrzebowanie zwierząt pod tym względem. Zielonka z poplonów powinna być traktowana jedynie jako rezerwa pasz na wypadek nieudania się plonu głównego.

3. Wzrost jakości produkcji powinien być warunkiem zwiększenia rozmiaru produkcji zarówno zwierzęcej jak i roślinnej. Nie wolno zwiększać pogłowia krów, jeżeli może to wpłynąć na zmniejszenie przeciętnej mleczności. Nie wolno zwiększać powierzchni uprawy roślin intensywnych (np. buraków cukrowych), jeżeli może to wpłynąć na obniżenie ich plonu.

4. Trzeba dążyć do ograniczenia liczebności załogi poprzez dobrą organizację i mechanizację pracy.

5. Gospodarstwo musi być rentowne.

a) Dochody z produkcji zwierzęcej powinny pokryć co najmniej płace i ubezpieczenie społeczne pracowników.

b) Za najistotniejszy wskaźnik sprawności gospodarstwa uważam oprocentowanie kapitałów czynnych, czyli procentowy stosunek dochodu czystego do wartości kapitałów czynnych łącznie z wartością ziemi. Przed wojną osiągałem wskaźnik ten w wysokości 3% i wyżej.

* *
*

Gospodarstwo, którego organizację niżej przedstawioną można moim zdaniem traktować jako ogólnoorientacyjny model dla większości gospodarstw państwowych, ma 379 ha ogólnej powierzchni, w czym 349 ha użytków rolnych. Użytki rolne składają się z 301 ha gruntów ornych, 18 ha łąk, 27 ha pastwisk naturalnych i 3 ha ogrodków przydomowych. Trwałe użytki zielone stanowią 12,9% użytków rolnych, a więc udział ich mieści się w granicach dogodnych dla gospodarstwa (10—20%) pod względem organizacji pracy.

Kompleks gleb pszenno-buraczanych i jęczmiennych zajmuje około 62% gruntów ornych (186 ha), kompleks gleb żytnio-ziemniaczanych około 36% (109 ha) i około 2% (6 ha) gleb żytnio łubinowych, które stanowią łączny kompleks uprawowy z kompleksem gleb żytnio-ziemniaczanych.

Gospodarstwo ma ustalone 3 płodozmiany. Na glebach mocniejszych płodozmian polowy (168 ha) i płodozmian przypodwórzowy (18 ha), oraz jeden płodozmian polowy na glebach słabszych (115 ha). (tab. 1).

Wszystkie rośliny okopowe uprawiane są na oborniku (dawka 250 q na 1 ha), rzepak — bez obornika po grochu, koński ząb na gnojówce. Zużycie obornika w przeliczeniu na 1 ha gruntów ornych wynosi 62 q rocznie. Zużycie nawozów mineralnych (NPK) — 95 kg czystego składnika na 1 ha gruntów ornych i 140 kg na 1 ha trwałych użytków zielonych. Poza tym 1,9 q wapna na 1 ha.

Plony w q na 1 ha wynoszą: 4 zboża — 25, buraki cukrowe 280, ziemniaki późne — 180, ziemniaki wczesne — 110 (łącznie — 174), rzepak — 16, groch — 16, koński ząb — 500, lucerna — 400, mieszanka na zielonkę — 250, trawy — 3, koniczyna nasienna — 2, siano łąkowe — 44, pastwisko — 180, kapusta pastewna — 600 q/ha.

Obsada inwentarzem żywym w sztukach rzeczywistych:
bydło — 149 sztuk (w tym 100 krów)
trzoda — 79 sztuk (w tym 6 macior)
konie — 24 sztuki (w tym 6 źrebiąt)

Łącznie inwentarz żywy w sztukach przeliczeniowych obornikowych, wynosi 49 szt. na 100 ha użytków rolnych. Jako wystarczającą normę żywienia krów o wydajności 3500 l. mleka rocznie przyjąłem: pasze objętościowe (zielonka, kiszonka i siano) w przeliczeniu na zielonkę — 214 q, okopowe — 40 q, pasze treściwe — 5 q. Na jednego konia roboczego rocznie pasze objętościowe (siano i zielonka) w przeliczeniu na zielonkę — 100 q, okopowe — 20 q, treściwe — 18 q.

Na 1 maciorę wraz z przychówkiem w cyklu zamkniętym — 15 q pasz treściwych wysokobiałkowych, 44 q pasz treściwych średniobiałkowych, 54 q zielonki, 88 q ziemniaków i 28 q okopowych pastewnych.

Tabela 1

Płodozmiany

A — 8 pól à 21 ha = 168 ha

Nr pola	Roślina	ha	Nr pola	Roślina	ha
1 A	bur. cukr.	15	5 A	okopowe past.	10
„	elita buraków	1,5	„	ziemniaki	11
„	buraki nas.	4,5	6 A	jęczmień z wsiewką kon.	21
2 A	groch	11	7 A	koniczyna siano	18
„	jęczmień	10	„	koniczyna nasiona	3
3 A	rzepak	11	8 A	pszenica	21
„	koński ząb	10			
4 A	pszenica	11			
„	żyto (z poplonem na przyoranie)	10			

B — 5 pól à 23 ha = 115 ha

Nr pola	Roślina	ha
1 B	ziemniaki	23
2 B	owies (z wsiewką traw)	23
3 B	trawy	6
„	seradela nas.	2
„	strącz. nas.	9
„	„ zielonka	6
4 B	żyto (z wsiewką serad. na przyoranie)	23
5 B	żyto (z popl. na przyoranie)	23

P — 9 pól á 2 ha = 18 ha

Nr pola	Roślina	ha
1 P	bur. past.	2
2 P	jęczm. (z wsiewką lucerny)	2
3 P	lucerna	2
4 P	lucerna	2
5 P	lucerna	2
6 P	ziem. wczesne	2
7 P	wyka ozima (w poplonie kapusta pastewna)	2
8 P	mieszanka pastewna	2
9 P	pszenica	2

Ogólna struktura zasiewów przedstawia się następująco:

zboża	— 146 ha	— 48,5%
w tym ozime	— 90 „	— 29,9%
okopowe	— 69 „	— 22,9%
oleiste	— 11 „	— 3,7%
motylkowe na nas.	— 25 „	— 8,3%
„ na siano i ziel.	— 44 „	— 14,6%
trawy nas.	— 6 „	— 2,0%

Załoga gospodarstwa składa się z 63 robotników (w tym 12 sezonowych), czyli 18 robotników na 100 ha użytków rolnych, oraz z 3 pracowników administracji (kierownik, księgowy i magazynier). Siłę pociągową stanowi 18 koni roboczych i 5 traktorów (3 Ursusy i 2 Zetory), czyli 5,2 konia oraz 1,43 traktora na 100 ha użytków rolnych.

Zanim omówię niektóre istotne organizacyjne rozwiązania podane w przytoczonym przykładzie a następnie dokonam porównania z przedwojenną organizacją omawianego gospodarstwa, chcę podać jego finansową stronę, a więc wpływy i rozchody pieniężne oraz wynik działalności finansowej.

Ceny produktów rolnych i materiałów zakupywanych oraz płace przyjąłem na poziomie roku 1958/59.

Tabela 2

Rachunek wyników

Dochody	zł	%	Nakłady	zł	%
Ze sprzedaży prod. roślinnej	1 578 577	59,4	Płace	959 659	38,2
„ inwentarza żywego	290 190	10,9	Ubezpieczenia społeczne	95 966	3,8
„ produktów pochodzenia zwierz.	790 775	29,7	Zakup nasion	19 485	0,8
Razem	2 659 542	100	„ pasz	177 186	7,1
			„ nawozów	274 636	11,0
			„ paliwa	98 852	3,9
			„ materiałów do remontu	250 424	10,4
			Amortyzacja	395 063	15,8
			Odsetki bankowe	25 000	1,0
			Wydatki administracyjne	24 000	1,0
			„ na BHP	28 050	1,1
			„ socjalne i kultur. oświat.	11 220	0,5
			„ pozostałe	79 320	3,2
			Fundusz gromadzki	5 730	0,2
			Nieprzewidziane (2% nakładów)	49 092	2,0
			Razem	2 503 683	100,0
			Dochód czysty	155 859	

Istotna różnica poziomu zachodzi po stronie rozchodowej w pozycji amortyzacja, która w podanym przykładzie obliczona została w stosunku do rzeczywistej wartości nowych budynków i maszyn (budynki typowe wg ceny kosztorysowej, maszyny i narzędzia wg cennika), a nie tak jak to jest obecnie w stosunku do zaniżonej wartości występującej w bilansach państwowych gospodarstw.

Roczny odpis amortyzacyjny budynków przyjąłem jako 2% ich wartości, maszyn i narzędzi — 10%, traktorów — 20 zł od 1 ha orki średniej.

Podobnie wartość drenażu na 168 ha gruntów ornych obliczona została według rzeczywistych cen. Roczny odpis amortyzacyjny melioracji przyjąłem w wysokości 2,5% wartości.

Realnie obliczony wynik finansowy przedstawionej organizacji gospodarstwa jest dodatni, pomimo przyjęcia całej sprzedanej produkcji roślinnej po cenach produktów konsumpcyjnych co stanowi różnicę w granicach 70—100 tys. zł. Jeśliby nawet uwzględnić podatek w wysokości 5% od dochodów brutto, co stanowiłoby w podanym przykładzie prawie 130 tys. zł, to jeszcze pozostałby dochód czysty dodatni.

W pokrótce przedstawionym projekcie urządzenia gospodarstwa zachowane zostały wszystkie zasady racjonalnej organizacji gospodarstwa tego typu, a więc wystarczająca obsada inwentarzem, samowystarczalność pod względem nasion roślin motylkowych, wystarczalność pasz objętościowych pochodzących z plonu głównego i zapewnione zostały warunki dla utrzymania wysokiej żyzności gleby. Wielkość załogi gospodarstwa przyjąłem przy uwzględnieniu mechanizacji pracy dostępnej u nas powszechnie. Wraz z wprowadzeniem nowych zdobyczy techniki w zakresie mechanizacji robót polowych, a przede wszystkim z zakresu małej mechanizacji, która znajduje się jeszcze w okresie prób, liczba robotników będzie mogła być dość poważnie zmniejszona.

Nie wykorzystałem jedynie w pełni odpadkowych ziemniaków na paszę dla trzody chlewnej, przeznaczając na ten cel tylko 12,2% zbioru ziemniaków zamiast 16%, co pozwoliłoby na powiększenie pogłowia trzody chlewnej do 8 macior w cyklu zamkniętym.

Uczyniłem to celowo, biorąc pod uwagę duże dotychczasowe zapotrzebowanie ziemniaków na inne cele, które przy ciągle jeszcze niewysokich plonach ziemniaków są trudne do pokrycia, oraz ograniczając zużycie zboża na paszę dla trzody chlewnej do pośladów.

Wraz z osiągnięciem wyższych plonów będzie mogło być zwiększone pogłowie trzody chlewnej do granicy 16% zbioru ziemniaków, co przy utrzymaniu istniejących obecnie relacji cen będzie miało dodatni wpływ na finansowy wynik działalności gospodarstwa.

* *
*

Organizacja gospodarstwa, jaką przedstawiłem w przekonaniu, że może ona służyć jako orientacyjny model dla znacznej części państwowych gospodarstw, pomimo oparcia na podstawie ścisłego powiązania działów produkcyjnych, daleko idącej samowystarczalności i stosunkowo niewielkiemu wyspecjalizowaniu produkcji, różni się dość znacznie od organizacji gospodarstw obszarniczych z okresu przedwojennego.

W celu podkreślenia tych różnic przedstawiam zestawienie niektórych wskaźników zaprojektowanego gospodarstwa z odpowiednimi wskaźnikami gospodarstwa podobnego pod względem struktury użytków i rodzaju gleb, oraz ze wskaźnikami obliczonymi dla grupy gospodarstw, których wyniki zestawiane były corocznie przez Wielkopolską Izbę Rolniczą.

Tabela 3

Struktura użytków, struktura zasiewów, plony i obsada inwentarzem żywym

Wyszczególnienie	Model dla PGR wg oprac. autora	Statystyka Wlkp. Izby Rolniczej	
		gospodarstwo	średnia gos. 200—500 ha
Ogólny obszar ha	379	306	359
Użytki rolne — ha	349	273	319
Trwałe użytki zielone %	12,9	11,0	8,7
Zboża w % pow. zasiewów	48,5	52,5	58,1
Okopowe „ „	22,0	25,4	26,0
w tym buraki cukrowe	5,0	6,3	6,1
Motylkowe w % pow. zasiewów	22,9	18,8	14,3
Oleiste i włókniste „	3,7	—	1,5
Inne „ „	2,0	3,3	0,1
Plon 4 zbóż w q/ha	25,0	21,4	21,4
„ buraków cukr. q/ha	280,0	163,0	195,3
„ ziemniaków „	174,0	147,4	129,2
Konie robocze w szt. rzeczywistych na 100 ha użytków rolnych	5,2	13,2	11,1
Bydło	42,7	30,9	32,0
w tym bydło pracowników	—	—	5,5
Owce w szt. rzeczywist. na 100 ha użytków rolnych	—	128,0	14,7
Trzoda chlewna na 100 ha użytków rolnych	22,6	37,8	30,6
Sztuk obornikowych na 100 ha gr. ornych	56,5[a]	61,0	57,7
Mleczność krów w ltr/1 krowy rocznie	3500	2840	2591

[a] Dla porównania zastosowałem współczynnik przeliczeniowy Wlkp. Izby Rolniczej. Przy zastosowaniu współczynników stosowanych obecnie w PGR wypada 50 sztuk obornikowych na 100 ha gruntów ornych.

Model gospodarstwa PGR różni się wyraźnie mniejszym udziałem zbóż w strukturze zasiewów a większym udziałem roślin motylkowych, oraz uprawą roślin okopowych stosowaną jedynie na gruntach nawożonych obornikiem, co w sumie stwarza ogólnie lepsze stanowiska uzasadniające wyższe plony. Przeszło dwukrotnie mniejsza obsada końmi umożliwia utrzymanie większego pogłowia bydła, a większy udział roślin motylkowych daje podstawę wyższej mleczności krów.

Liczba robotników na 100 ha użytków rolnych Tabela 4

Kategoria robotników	Model dla PGR wg oprac. autora	Statystyka Wlkp. Izby Rolniczej	
		gospodarstwo	średnia gos. 200—500 ha
Robotnicy stali	14,6*)	17,5	14,9
„ sezonowi	3,4	1,6	2,3

*) Przy założeniu większej mechanizacji pracy robót polowych, a zwłaszcza prac podwórzowych (mała mechanizacja), będącej jeszcze w okresie eksperymentowania i dlatego nie przyjętej przeze mnie w przedstawionym wariancie modelu — można by liczbę stałych robotników zmniejszyć do około 10 osób na 100 ha użytków rolnych. Odbiłoby się to na wyniku finansowym jako różnica między zmniejszeniem funduszu płac i zwiększeniem amortyzacji środków trwałych i remontów, oraz z tytułu pewnych zmian w organizacji produkcji. Według mojego przewidywania dałoby to zwiększenie dochodu czystego podanego w tabeli 2.

Charakterystycznym wskaźnikiem organizacji gospodarstwa jest struktura rozdysponowania produkcji zbóż i ziemniaków. Wskaźnik ten przedstawia tabela 5.

Tabela 5

Struktura rozdysponowania produkcji w %

Wyszczególnienie	Model dla PGR wg oprac. autora		Statystyka Wlkp. Izby Rolniczej			
			gospodarstwo		średnia gosp. 200—500 ha	
	4 zboża	ziemniaki	4 zboża	ziemniaki	4 zboża	ziemniaki
Siew, sadzenie	7,1	14,3	6,2	22,6	7,0	14,8
Pasza	21,2	12,2	29,3	32,4	24,8	39,3
Robocizna	14,7	6,9	13,7	3,1	11,6	12,8
Sprzedaż	57,0	59,5	50,2	38,7	54,7	23,4
Inne	—	7,1	0,6	3,2	1,9	9,2

W przedstawionym modelu PGR wyższa jest towarowość zbóż, a szczególnie wyraźnie wyższa jest towarowość ziemniaków kosztem mniejszego zużycia na pasze dla inwentarza, dzięki wyższym plonom oraz zmniejszeniu pogłowia trzody chlewnej. Warunek dobrze zorganizowanego gospodarstwa wielkorolnego mówiący, że towarowość zbóż nie powinna być niższa niż 50%, spełniały wszystkie przedstawione gospodarstwa.

Tabela 6

Produkcja towarowa w kwintalach na 100 ha użytków rolnych
(bez sprzedaży pracownikom)

Wyszczególnienie	Model dla PGR wg oprac. autora	Statystyka — Wlkp. Izby Rolniczej	
		gospodarstwo	średnia gosp. 200—500 ha
Zboża	605	502	628
Ziemniaki	743	635	389
Buraki cukrowe	1200	900	1070
Mleko (prod. glob.)	1003	416	295

Wielkość produkcji towarowej w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych wykazuje we wszystkich niemal podstawowych produktach wyraźną przewagę modelu PGR nad gospodarstwami przedwojennymi podobnego typu.

Tabela 7

Struktura dochodów i nakładów w %

Wyszczególnienie	Model dla PGR wg oprac. autora	Statystyka Wlkp. Izby Rolniczej	
		gospodarstwo	średnia gos. 200—500 ha
Dochody			
Ze sprzedaży zbóż	26,2	33,9	38,3
„ okopowych	19,4	20,5	23,5
„ innych ziemiopłodów	13,8	8,5	7,2
„ prod. przemysłowych i lasu	—	0,4	5,6
„ prod. zwierzęcej	40,6	32,6	24,3
Różne dochody	—	4,1	1,1
Razem dochody	100,0	100,0	100,0
Nakłady			
Płace i ubezp. społ.	42,0	31,3	29,0
Zakup nasion i innych ziemiopłodów	0,8	3,0	4,0
„ pasz przemysłowych	7,1	7,1	4,1
„ nawozów	11,0	6,1	8,3
„ inwentarza żywego	—	1,5	3,4
„ paliwa i opału	3,9	7,4	5,9
Remonty środków trwałych	10,4	8,4	6,1
Amortyzacja	15,8	12,1	9,9
Odsetki od kredytów (długów)	1,0	11,8	11,7
Wydatki administr. i inne	2,6	2,8	3,8
Wydatki pozostałe	3,2	1,1	0,6
Podatki	0,2*)	6,0	5,7
Ubezp. rzeczowe, różne i nieprzewidziane	2,0	13,9	15,5
Razem nakłady	100,0	100,0	100,0

*) Fundusz gromadzki.

W strukturze dochodów modelu PGR widać wyższy udział produkcji zwierzęcej, co wynika nie tyle ze stosunkowo większej masy towarowej produkcji zwierzęcej niż roślinnej, ile z różnych relacji cen.

W strukturze nakładów modelu PGR wyraźnie wyższy jest udział płac, zakupu nawozów i utrzymanie środków trwałych (remonty i amortyzacja).

W gospodarstwach obszarniczych natomiast poważne pozycje w wydatkach stanowiły procenty od długów, ubezpieczenia rzeczowe i podatki, które w przedstawionym przykładzie PGR nie odgrywają większej roli.

Jeśliby wyeliminować te pozycje z wydatków gospodarstw obszarniczych, wówczas procentowa struktura ich nakładów upodobniłaby się dość znacznie do struktury modelu PGR. Brak odpowiednich danych nie pozwolił dokonać przeliczenia dochodów i nakładów gospodarstw przedwojennych według cen przyjętych do obliczenia wyniku finansowego modelu PGR, co uniemożliwia porównanie bezwzględnych poziomów wysokości nakładów przypadających na jednostkę powierzchni. Mogę jedynie podać, że efektywność nakładów mierzona wskaźnikiem względnej wysokości kosztów w przedstawionym modelu PGR charakteryzuje się wskaźnikiem 94%, w przyjętym zaś do porównania gospodarstwie przedwojennym wskaźnik względnej wysokości kosztów wynosił 100%.

Omawiając zagadnienie dochodów i wydatków gospodarstwa wielkorolnego nie chcę pominąć wspomnianego już poprzednio praktycznego wskaźnika jaki był stosowany w gospodarstwach obszarniczych dla ogólnoorientacyjnej oceny racjonalnego zorganizowania i prowadzenia gospodarstwa, a który ma moim zdaniem i obecnie istotne znaczenie również w stosunku do gospodarstw państwowych. Chodzi mi mianowicie o stopień pokrycia wydatków na robociznę przez dochody uzyskane z produkcji zwierzęcej. W dobrze zorganizowanym gospodarstwie wydatki na robociznę powinny być całkowicie pokryte przez dochody z produkcji zwierzęcej. Podana przeze mnie organizacja modelowego gospodarstwa spełnia to założenie, gdyż dochody z produkcji zwierzęcej wynoszą 1080 tys. zł, a wydatki na robociznę wraz z ubezpieczeniem społecznym 1055 tys. zł.

Na zakończenie chcę jeszcze podać orientacyjnie przeze mnie obliczony wskaźnik wyniku działalności gospodarstwa, o którym wspomniałem omawiając na wstępie zasady organizacji gospodarstwa, a mianowicie wysokość oprocentowania środków trwałych. Poważną trudność dla obliczenia tego wskaźnika stanowi brak ustalonej ceny ziemi. Dla orientacyjnego obliczenia przyjąłem cenę 1 ha ziemi w wysokości 25 tys. zł.

Przy uwzględnieniu rzeczywistej wartości budynków i inwentarza martwego wskaźnik oprocentowania środków trwałych (procentowy stosunek dochodu czystego do wartości środków trwałych) wyniósł w podanym przykładzie tylko 0,6%. Jest to wskaźnik wyraźnie niezadowalający. Przyczynę niskiego poziomu tego wskaźnika w bardzo poważnym stopniu stanowi wysoka wartość budynków ze względu na zbyt wysoką cenę materiałów budowlanych w stosunku do cen na produkty rolne, co przy obliczaniu omawianego wskaźnika rzutuje nie tylko przez zwiększenie mianownika (wartość środków trwałych), ale również przez obniżenie licznika (zmniejszenie dochodu czystego na skutek wysokiego odpisu amortyzacyjnego i drogich materiałów na remonty).

* *
*

W celu uniknięcia nieporozumień chcę w zakończeniu podkreślić, że przedstawiony przeze mnie model gospodarstw PGR bynajmniej nie oznacza wzoru organizacji dla każdego gospodarstwa położonego w podobnych warunkach przyrodniczych.

Podany przykład ilustruje jedynie zasadę prawidłowego, moim zdaniem, dla obecnych stosunków sposobu gospodarowania.

Scisłe powiązanie produkcji roślinnej z produkcją zwierzęcą, dobrze wykorzystana produkcja obornika od każdej sztuki inwentarza, dbałość o kulturę gleby przez dobre stanowiska i poplony na przyoranie, a przede wszystkim, co zresztą z powyższego wynika, pierwszeństwo jakości przed ilością pogłowia i wysokich plonów przed rozmiarem intensywnych upraw uważam za jedynie słuszną drogę jaką państwowe gospodarstwa mogą w krótkim czasie dojść do znacznego podniesienia produkcyjności i rentowności.

БОГДАН ЗАКШЕВСКИ
Министерство Сельского Хозяйства
Варшава

ПО ВОПРОСУ ПРАВИЛЬНЫХ ОСНОВ ОРГАНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЕЛЬСКИХ ХОЗЯЙСТВ

Резюмé

Автор показывает основы организации крупного хозяйства, какие — по его мнению — должны быть применены в государственных хозяйствах, расположенных в средних для Польши природно-экономических условиях.

Эти основы показывает автор на примере организации конкретного хозяйства и сравнивает его с довоенным хозяйством подобного типа, причём подчёркивает разницы между ними.

Главными основами организации производства, предлагаемыми автором, являются следующие:

1. большая и рентабельная продукция, получаемая путём первенства качества над количеством (высокая продуктивность животноводства, большие урожаи — условием расширения данной отрасли),

2. необходимым условием поднятия интенсивности хозяйства считает автор высокую культуру почвы, получаемую путём тщательной обработки земли, рационального севосмена культур и в первой очереди путём возделывания межжнивных и пожнивных культур для припахания. Эти культуры автор считает резервом в случае неудач при возделыванию объёмных кормов.

BOHDAN ZAKRZEWSKI
Ministry of Agriculture
Warsaw

PROPER PRINCIPLES OF THE STATE FARMHOLDINGS ORGANIZATION

Summary

The author presents principles of organization of a multi-commodity holding which he believes ought to be applied in relation to the State farmholdings located in average nature /economic conditions in Poland.

He ilustrates these principles by an example of the given holding and makes a comparison with the prewar organization of a similar type holding, and stresses the differences.

The following may be considered as main principles governing the organization of production recommended by the author:

1. Large and profitable production reached by means of priority of quantity (high rate of animal productiveness and high yields constitute a condition of development of the given branch).

2. As an indispensable condition of raising the farm efficiency the author considers high soil culture reached by adequate cultivation of after cultures and inter-cultures to be ploughed under which, as far as fodder base is concerned, should be regarded as a reserve in case of failure of bulky dry food cultivated in the main crop.